

Aculeaten in Drenthe (Hym.)

door

K. VEGTER

De hier volgende mededelingen hebben betrekking op vangsten van en waarnemingen aan min of meer zeldzame of om andere redenen interessante Hymenoptera Aculeata en Chrysididae in de naaste omgeving van Emmen, hoofdzakelijk in de jaren 1969 en 1970.

Van mijn Pompilidae werd het overgrote deel gedetermineerd door R. WAHIS (Luik), die ik hiervoor hartelijk dank zeg.

Priocnemis minor Zetterstedt: In de jaren 1958 t.m. 1970 verzamelde ik hiervan 19 ♀♀, maar het gelukte mij tot dusver niet éénmaal een ♂ te betrappen. Voor zover ik weet is de constatering van WILCKE (1943, p. 27) „♂ niet uit Nederland bekend” nog steeds van kracht.

Priocnemis fennica Haupt: ♀, Emmen, 26.VIII.1958.

Priocnemis gracilis Haupt: ♀, Emmen 9.IX.1969.

Arachnospila rufa Haupt: Volgens WILCKE (1943) is deze soort „in Nederland vrij algemeen, ook in de duinstreek en op de wadden-eilanden”. Voor Drenthe althans gaat dit niet op: ik vond de soort alleen in het Mantingerzand (♂♀ op 1.VIII.1970).

Arachnospila pseudabnormis Wolf werd pas in 1965 als zelfstandige soort herkend en beschreven. Daarvóór werden de ♀♀ meestal verward met *abnormis*, de ♂♂ met *wesmaeli*. *Ar. pseudabnormis* is gevonden in Europa in het noorden (Zweeds Lapland, Finland), in de gebergten van Midden-Europa (Zwitserse Jura, Franse en Oostenrijkse Alpen, Apennijnen), maar ook in het bekken van Parijs, in Sleeswijk en in Polen. Uit de Benelux was ze tot dusver nog niet bekend. Ik vond ze op drie plaatsen aan de zuid- en oostrand van Emmen, die alle door de uitbreiding van deze plaats bedreigd worden, in totaal vier ♂♂ en vijf ♀♀ in de jaren 1966 t.e.m. 1969, alle tussen 1.VI en 22.VI en nog één ♀ op 1.VII.1970.

Evagetes implicatus Haupt werd door Br. VIRGILIUS LEFEBER (1971, p. 19) als nieuw voor de Nederlandse fauna gemeld; hij bezat vijf ♀♀ van deze soort, afkomstig uit Amersfoort, het Gooi, de Veluwe en Limburg en gevangen in de maanden juli en augustus. Onder de exemplaren van *Evagetes crassicornis* Shuck, die ik ter controle aan WAHIS zond, bleken zich een groot aantal individuen van *implicatus* te verschuilen, n.l. 4 ♂♂ en 47 ♀♀, waardoor ik nog 12 ♂♂ en 129 ♀♀ van *crassicornis* overhield. De ♂♂ van *implicatus* zijn uit 1967 t.m. 1969, alle gevangen tussen 21.V en 13.VI; de vroegste datum voor de ♀♀ is 27.V (1965), de laatste 4.X (1965). Ze zijn voor het overgrote deel afkomstig uit Emmen, één uit Sleen, vier uit het Mantingerzand en één uit Elspeet. Een kenmerk van *implicatus* ♀ tegenover *crassicornis* ♀ is het veel ruiger behaarde voorhoofd; voor verdere verschillen zie H. WOLF (1961, p. 86 en 87).

Evageles pilosellus Wesmaël: Sleen 30.VI.1969; Exloo, 18.VII.1969; Orvelte 22.VIII.1970; Exloo, 7.IX.1970; Emmen, 12.IX.1970 (uitsluitend ♀♀).

Evageles pectinipes Linnaeus was in 1970 in het Mantingerzand vooral in het ♀ geslacht talrijk van eind juli tot eind sept.; in 1969 zag ik daar slechts één ♀ (2.VII).

Prosopis gracilicornis Morawitz: Dit is een overal zeldzame, maar over een groot gebied voorkomende soort, die o.a. bekend is uit Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland, Syrië en Perzië. In België werd ze éénmaal gevonden. Ze werd meermalen verkregen door kweek uit *Rubus*-stengels. Ik vond 29.V.1961 een ♂ op bloeiende *Frangula alnus* aan de rand van Emmen. Nieuw voor de Nederlandse fauna.

Megachile analis Nylander: 9.VII.1970 vond ik een ♀ op *Erica* te Exloo; 10.VII.1970 een ♂ en twee ♀♀, eveneens op *Erica*, in het Mantingerzand.

Megachile lapponica Thomson: In 1958 vond ik het eerste exemplaar van deze soort in Nederland; in 1959 bleek ze in de omgeving van Emmen reeds talrijk te zijn. (Ik acht het waarschijnlijk, dat ze in de jaren daarvóór, toen ze nog niet „ontdekt” was, dat ook al geweest is). Naderhand is ze niet alleen talrijk gebleven, maar het lijkt geen twijfel, dat het aantal individuen van *Meg. lapponica* de laatste jaren dat van alle andere *Megachile*-soorten samen verre overtreft. In hoeverre dat ook opgaat voor andere streken in Nederland moet ik voorlopig in het midden laten, maar voor de omgeving van Emmen kan ik dat staven aan de hand van de volgende cijfers: In 1959 en 1960 ving ik in totaal 58 vertegenwoordigers van het genus *Megachile*. Daarvan behoorden er 29 tot *lapponica* en 29 tot alle overige soorten samen. Ik ga daarmee vergelijken mijn vangsten van 10 jaren later, dus van de jaren 1969 en 1970. Omdat de ervaring mij geleerd heeft, dat alle exemplaren van *Megachile*, die op *Chamaenerium* (*Epilobium*) vliegen, *lapponica* zijn en ik die niet meer vang, heb ik uit deze laatste periode alleen maar exemplaren, die zaten te zonnen of bijv. op *Rubus* vlogen. Toch kom ik voor 1969 en 1970 nog op 32 stuks van *lapponica* tegen 9 van alle overige soorten samen. Als ik ook voor 1959 en 1960 de dieren, die ik op *Chamaenerium* ving (zeventien stuks) niet meereken, krijg ik voor die periode een verhouding van 12 *lapponica* tegen 29 „overige”. (Dat het aantal van de „overige” voor 1959 en 1960 zoveel groter is dan dat voor 1969 en 1970 kan een gevolg zijn van de speciale aandacht, die ik in de eerste periode schonk aan het geslacht *Megachile* of van voor dat geslacht toen bijzonder gunstige omstandigheden, maar is waarschijnlijk te danken aan de combinatie van beide factoren).

Op 7 juli 1970 werd ik geconfronteerd met nog een andere uiting van de expansiedrang van *Meg. lapponica*. Ik fietste op die dag in het noordoosten van de provincie Groningen bij Appingedam, toen mijn aandacht getrokken werd door een flinke groep bloeiende planten van *Chamaenerium angustifolium*. Deze plant komt normaal niet op de Groninger klei voor, maar bleek hier te groeien tussen de restanten van een enkele jaren eerder afgebroken huis. Ondanks de geïsoleerdheid van de groeiplaats bleken deze planten druk bevlogen te worden door *Meg. lapponica*!

Pas de laatste jaren is *Meg. lapponica* ook gemeld uit België (PETIT, 1969, p. 104) en uit West-Duitsland (HAESLER, 1970, p. 75).

Nomada sheppardana (Kirby) is in Drenthe zeer veelvuldig aan te treffen. Des te merkwaardiger is het, dat in het overzicht van de Aculeaten in NW.-Duitsland van de hand van A. C. W. WAGNER (1937) van *N. sheppardana* slechts twee vondsten vermeld worden, één bij Hannover en één (uit 1877!) bij Hamburg. Daarbij wordt, zoals ook elders in de literatuur, als gastheer opgegeven *Halictus nitidiusculus* K. Mijn ervaring is, dat *N. sheppardana* in Drenthe altijd samen voorkomt met *Halictus sexstrigatus* Schenck, die hier even algemeen en talrijk is, terwijl *nitidiusculus* hoogstens sporadisch te vinden is. Daardoor ben ik er langzamerhand van overtuigd geraakt, dat althans in Drenthe *sexstrigatus* de gewone gastheer is van *N. sheppardana*.

Nomada obscura Zetterstedt: ♂, Weerdinge, 27.IV.1967; ♀, Orvelte, 5.V.1970.

Andrena nitidiuscula Schenck: ♀, zittend op zand, Schöningsdorf, 23.VII.1958. (Schöningsdorf ligt in de D.B.R., enkele km ten oosten van de rijksgrens ter hoogte van de gemeente Emmen). Van deze zeldzame soort vermeldt WAGNER (1937, p. 137) de vondst van één ♂ uit de omgeving van Hamburg in het jaar 1902, terwijl STOECKHERT (1933) opmerkt: „fehlt in weiten Gebieten Norddeutschlands”.

Philanthus triangulum (Fabricius): ♀, Mantinge, 5.VIII.1970; ♀, Emmen, 7.VIII.1970. Vóór 1940 moet de bijenwolf in Drenthe zó talrijk zijn geweest, dat de imkers er een geduchte vijand in zagen. Voor zover ik weet was de soort de laatste 20 jaar totaal verdwenen.

Nysson spinosus (Forster): ♂, Weerdinge, 20.VI.1970.

Nysson interruptus (Fabricius): ♂, Emmen, 19.VI.1970.

Nysson trimaculatus (Rossi): Emmerschans; ♂, 27.VIII.1970; ♀, 26.VIII.1970. Het mag wel heel merkwaardig heten, dat ik in de bijna vijftien jaren hiervoor van Drenthse waarnemingen nooit een *Nysson* onder ogen heb gekregen. Ook door anderen werd dit geslacht hier tot dusver niet waargenomen. Ik verwachtte eigenlijk al niet anders meer, dan dat het in Noord-Nederland geheel ontbrak, doordat hier blijkbaar niet aan zijn bestaansvoorwaarden voldaan werd. En nu krijg ik in 1970 binnen drie maanden drie soorten in mijn net!

Van *Nysson trimaculatus* heeft Pater BENNO (1966) aannemelijk gemaakt, dat hij behoort bij *Gorytes* (*Lesiphorus*) *bicinctus* (Rossi); daarvan ving ik éénmaal (Emmen, 5.VIII.1965) een ♀. Van *N. spinosus* wordt aangenomen, dat hij parasiet is bij de twee soorten van *Argogorytes*, die ik beide bij Emmen gevangen heb (*A. mystacens* L. in 1967 en 1968 en *A. fargei* Schck. voor het eerst in 1970: vier ♂♂ op 19.VI en één ♂ op 24.VI).

En welke soort van *Gorytes* zal tenslotte de gastheer zijn van *N. interruptus*? Daarvoor blijft de keus open tussen twee van de vier overige soorten van het geslacht *Gorytes*, waarvan ik de laatste jaren bij Emmen vertegenwoordigers gevonden heb: *laticinctus* en *quadrifasciatus*.

Miscophus bicolor Jurine; deze soort, de grootste Nederlandse vertegenwoordiger van het geslacht *Miscophus*, trof ik in juli en september 1970 aan in het Mantingerzand. De kleinere soorten van het geslacht, *ater* Lep. en *concolor* Dhlb., vind ik rond Emmen vrij veel.

Psen unicolor (Van der Linden) was in 1970 bijzonder talrijk.

Psen atratinus (Morawitz) zag ik in 1970 voor het eerst; in augustus en september ving ik hiervan drie ♂♂ en zeven ♀♀.

Pempbrodon clypealis Thomson: deze zeldzame soort was nog niet eerder in Noord-Nederland gevonden; ik ving op een heiningpaaltje in Exloo een ♀ (17.VII.1970).

Crossocerus styrius Kohl: in 1965 vond ik in Emmen het eerste Nederlandse exemplaar van deze soort; daardoor werden de twee van elkaar gescheiden delen van het areaal, Groot-Britannië ener- en Zwitserland anderzijds, min of meer met elkaar verbonden. Sedertdien werden in Nederland diverse andere vindplaatsen bekend. Ik zelf vond in de laatste helft van de zestiger jaren bij Emmen nog tweemaal een ♀ en tweemaal een ♂.

Lindenius armatus (Van der Linden): 2.VIII.1970 ving ik te Emmen mijn eerste en enige exemplaar: een ♀.

Entomognathus brevis (Van der Linden): in 1969 voor het eerst bij Emmen aangetroffen (2 ♂♂, 1 ♀) op *Daucus*, in 1970 weer. Ook deze laatste twee soorten waren in Noord-Nederland nog niet eerder gevonden.

Ancistrocerus gazella Panzer: van deze vrij algemene soort schrijft BLÜTHGEN in zijn monografie (1961), dat het larvenvoer onbekend is. Nu zag ik op 12 juni 1969 in mijn tuin toevallig bij een hazelaarstruik een wespachtig dier vliegen, dat verdween aan de onderkant van een blad. Ik kon het vangen en constateerde, dat het de larve van een schuimcicade gegrepen had, terwijl het hoopje „koekoekspuug”, dat zich aan de onderzijde van het blad bevond, geen larve meer bevatte. De wesp bleek later *A. gazella* Pz. ♀ te zijn, de schuimcicade heb ik niet nader kunnen determineren.

Symmorphus fuscipes Herrich-Schäffer: In 1959 vond ik bij Emmen enkele exemplaren van deze soort, die voordien uit Nederland en aangrenzende gebieden niet bekend was. In 1960 gelukte het mij opnieuw een aantal dieren te vangen, maar in 1961 werd de vindplaats vernield (zie VEGTER, 1966, p. 62). De laatste jaren zie ik op een andere plaats, enkele km van de oorspronkelijke vindplaats verwijderd, sporadisch weer een exemplaar van deze soort, meestal op bloeiende *Frangula alnus*: zo op 26.VI.69; 9.VI.70 en 16.VI.70. Ook elders in Nederland is de soort inmiddels waargenomen.

Hedychridium integrum Dahlbom: Bij Sleen ligt een klein perceel natuurterrein, waar ik vaak kom, omdat er aardige dingen te beleven zijn. Zo is het bijv. de enige plaats in de omgeving, waar ik (in 1969 voor het laatst) *Oxybelus quatuordecimnotatus* Jur. aangetroffen heb. Helaas wordt het speciaal de laatste jaren door te druk gebruik als speelterrein en als stortplaats van vuil sterk gedegradeerd. Hier vond ik 9.VIII.1968 een op de grond zittend ♂ van bovengenoemde zeldzame goudwesp en 9.VII.1969 een ♀. *H. integrum* Dhlb. geldt als parasiet van *Gorytes* (*Dienoplus*) *lunatus* Dhlb. Ofschoon ik dit laatste dier wel op andere plaatsen in de omgeving van Emmen aangetroffen heb, vond ik het nooit op dit terreintje. Daarentegen vond ik daar wel *Gor.* (*Dienoplus*) *tumidus* Pz. Het is misschien niet te gewaagd om te veronderstellen, dat ook deze soort van hetzelfde subgenus als gastheer van *H. integrum* kan dienen. Noot: Op 29.IX.1971 ving ik toch een ♀ van *G. lunatus* op dit terrein!

Het lijkt mij interessant te vermelden, dat ditzelfde kleine stukje grond ook

nog de enige mij bekende vindplaats is van een minder zeldzame vertegenwoordiger van het geslacht *Hedychridium*, n.l. *H. coriaceum* Dhlb.

Holopyga ovata Dahlbom: op één van de met honingdauw bedekte bladeren van een eikje in het Mantingerzand vond ik 25.IX.1970 een exemplaar van deze zeldzame groenglanzende goudwesp.

Zusammenfassung

Es werden einige seltenere Arten von Hymenoptera-Aculeata und Chrysididae erwähnt, die in den letzten Jahren in der Nähe von Emmen gefunden wurden. Darunter sind zwei Arten neu für die Niederlande: *Arachnospila pseudabnormis* Wolf und *Prosopis gracilicornis* Morawitz.

Literatuur

- ALFKEN, J. D., 1941. Die Insekten des Naturschutzparkes der Lüneburger Heide. *Abb. naturw. Ver. Bremen* 31: 750—762.
- BENNO, P., 1966. Enige aantekeningen bij de fenologie van *Lestiphorus bicinctus* (Rossi) en zijn koekoekswesp *Nysson trimaculatus* (Rossi). *Ent. Ber., Amst.* 26: 7—11.
- BLÜTHGEN, P., 1961. Die Faltenwespen Mitteleuropas. *Abb. dt. Akad. Wiss. Berl., Kl. Biol. Jg.* 1961, nr. 2.
- HAESELER, V., 1970. Beitrag zur Kenntnis d. Aculeaten und Chrysididen-fauna Schleswig-Holsteins und angrenzender Gebiete. *Schr. naturw. Ver. Schlesw.-Holst.* 40: 71—77.
- LEFEBER, Br. VIRGILIUS, 1971. Interessante vangsten van Hym. aculeata in 1969. *Ent. Ber., Amst.* 31: 16—19.
- PETIT, J., 1969. Notes sur quelques Hymenoptères rares récoltés en Haute Belgique. *Lam-billonea* 67: 104—109.
- STOECKHERT, F. K., 1933. Die Bienen Frankens. *Beiheft D. ent. Z. Jg.* 1932.
- VEGTER, K., 1966. *Odynerus* (*Symmorphus*) *fuscipes* H.-Sch. in Nederland. *Ent. Ber., Amst.* 26: 61—63.
- WAGNER, A. C. W., 1937. Die Stechimmen und Goldwespen des westlichen Norddeutschland. *Verb. Ver. naturw. Heimatforsch. Hamburg* 26: 94—153.
- WILCKE, J., 1943. De Nederlandse Pompilidae. *Meded. Landb.Hogesch. Wageningen* 47.
- WOLF, H., 1961. *Pedinaspis* Kohl und *Evagetes* Lep. *Opusc. Ent.* 26: 81—90.
- , 1966. Die süd- und mitteleuropäischen Arten der mit *Ammosphex* Wilcke 1942 verwandten Untergattungen. *Boll. Mus. civ. Stor. nat. Venezia* 26: 39—107.

Emmen, Sophielaan 11.

Nieuws van de Afdelingen. Op 30 oktober j.l. werd de afdeling „Oost Nederland” opgericht. Deze afdeling bestrijkt de provincies Overijssel en Gelderland.

Voorzitter: Dr. J. G. BETREM.

Secretaris-Penningmeester: G. J. FLINT, Swaefkenstraat 39, Deventer.

Afdeling „Zuid Nederland”. Hier vond een periodieke bestuurswisseling plaats.

Voorzitter: Drs. B. DE JONG.

Secretaris-Penningmeester: Drs. H. W. VAN DER WOLF, De Stoutheuvel 66, Eindhoven.